

„ÜNNEP” A HATALOMÁTVÉTEL SZOLGÁLATÁBAN (Centenárium megemlékezések Magyarországon 1948-ban)¹

Az 1848/49-es forradalom, önvédelmi háború és szabadságharc nemzeti önértékelésünk szerves részévé nemesedett már a 19. század második felében. Olyan kultuszok és mítoszok nőttek ki a korabeli rendszerváltás nagy kísérletéből, amelyek hatékony és tartós kapaszkodókat, gyökereket jelentettek a vereség traumáját feldolgozni kénytelen magyar nemzetnek önképe és önbecsülése kiépítéséhez és megerősítéséhez. Felbecsülhetetlenül nagy szükség volt erre a neoabszolutizmus majd a dualizmus korának Magyarországon, hiszen a világosi fegyverletétel után együtt kellett élni a Bach-rendszer elnyomó apparátusával, a kiegyezés megkötésével pedig be kellett ismerni, el kellett fogadni, hogy a korabeli Európa számára a Habsburg birodalom léte még mindig követelmény. Állami függetlenségünk ’48 eszmeiségében élt „csupán”, de megtartó erőként hitet sugallt. Nem véletlen, hogy „’48-ról a magyar tömegek nem gondoltak többé, hanem – éreztek. A szabadságharc eseményeit értelmük helyett szívükkel és érzéseikkel fogták fel. A harc nagyszerű eseményei, a fiatal honvédsereg romantikus hőstettei, Branyiszkó és Budavára, Bem hadjáratai, majd a nagyszerű halál, az abszolutizmus embertelen bosszúállása, a nemzeti mártírok vére és az életbenmaradtak gyásza mind összeolvadtak *egyetlen* képpé, mely a magyarság ősi kívánságait, le nem bírható függetlenségi érzését eleven, életpompás színekben ábrázolta. Az egyszerű emberek százezrei számára ’48 a primér nemzeti érzésnek adekvát kifejezése volt. ’48-at csak csodálni és szeretni, keserű sóvárgással visszasírni lehetett, de hozzá józan hidegséggel közeledni, akadékoskodó kritikával szétboncolni nem. /.../ ’48 megmaradt a magyar függetlenség gyűjtőlencséjének, mely magában egyesíti Bocskai és Bethlentől Rákóczin át Kossuthig minden nemzeti hősünk fogalmát, magában foglalja a teljes nemzeti autonómiát és mindazon szenvedélyeket, melyek Bécs százados nyomása alatt bennünk kifejlődve végül kurucos németgyűlöletben érték el tetőpontjukat.”²

A dualizmus korának embere tehát mély átéléssel viseltetett 1848/49 iránt, emlékezett, s ebben a „hivatalos” politika, az államhatalom meg sem kísérelte korlátozni. Befolyásolni is alig, hiszen ’48/’49 „üzenetét” az Osztrák–Magyar-Monarchia

¹ A tanulmány egy készülő nagyobb lélegzetű elemző írás rövidített változata.

² Szekfű Gyula: Három nemzedék és ami utána következik. Budapest, 1938. 218–219.

felbomlásáig jobbára csak a hatalom ellenzéke, a kiegyezést több-kevesebb meggyőződéssel támadó/bíráló politikai párt próbálta – közel sem a kizárólagosság szándékával – zászlajára tűzni. /A kirekesztés eleve kudarcra lett volna ítélve, hiszen a kormánypárt soraiban számtalan '48-as politikust és katonatisztet találunk./ A hatalom gyakorlóit, a dualizmus rendszerének fenntartói pedig tisztában voltak azzal, hogy a nemzet múltképét – amely egyben a valamikori jövőkép is – nem lehet, nem tanácsos támadni, bírálni. Követendő és követhető magatartásnak tűnt a mértéktartó hallgatás, illetve '48/49 feloldása, beépítése a kiegyezés valóságába. Kossuth Lajos és Ferenc József képe így került lassan egymás mellé az emberek gondolkodásában és a fészület két oldalán a tisztaszobák falain egyaránt.³

A 20. század politikai rendszerei már gondoskodtak arról, hogy az emberek ismét megtanuljanak gondolkodni – és ne /csak/ érezni – 1848/49-ről. Felismerték azt a mély lelki és szellemi kapcsolattrendszert, amely a dicső múlthoz kötötte az embereket, s ezen keresztül – ennek felhasználásával – próbáltak társadalmi támogatottságot szerezni. A törekvés szerves részévé vált természetesen az is, hogy '48 hagyatékát saját koruk uralkodó ideológiájához próbálták igazítani, s aktualizálni a forradalom és szabadságharc üzenetét és emlékét.

Az első komoly kísérletet a Horthy-korszak tette ez irányban. Egyértelműen mutatta a politikai szándékot, hogy az 1927:XXXI. törvénycikkben nemzeti ünnep rangjára emelték március 15-ét, törvényesítették a forradalom napját. Másrészt a szervezett megemlékezések súlypontját Petőfi napjáról, a dicsőséges tavaszi hadjárat eseményeiről áthelyezték Világosra és Aradra /a fegyverletétel és a megtorlás fő helyszínére/, hiszen ez illett a revíziós törekvésekhez, a Trianon-szindrómához. Az üzenet egyértelmű volt: ha a nemzet méltó akar lenni a 48-as mártírok emlékéhez, nem mondhat le Szent István államának egyetlen rögéről sem, hiszen ők azért adták legdrágább kincsüket, az életüket. Az emlékezések gondolatisága határozott nyomvonalat követett, figyelemre méltó azonban, hogy a hatalom utat nyitott a társadalom különböző rétegeiben szerveződő ünnepségeknek. 1848/49 ünnepelhető történelmi eseménysorral vált mindenki számára, ami azt eredményezte, hogy a kormányzó elitől az illegális politikai tömörülésekig széles körben kezdtek „használni” és „kihasználni” a benne rejlő lehetőségeket. Március 15-e történelmi ragyogásából még az sem vont le semmit, hogy 1929-ben ezen a napon Budapesten a százazres tömeg nem Petőfire, a márciusi ifjakra, vagy Arad mártírjaira emlékezett, hanem önfeledt

---

³ 1848/49 „utóéletére”, március idusának köznépi és politikai értelmezéseire lásd Gyarmati György: Március hatalma a hatalom márciusa. Fejezetek március 15. ünneplésének történetéből. Budapest, 1998. /a továbbiakban Gyarmati/

rajongással várta a Miss Európává választott magyar származású szépségkirálynőt, Simon Böskét.⁴

Az ünnepelhetőség – szervezeti keretekben kimutatható – sokszínűsége 1946/47-ig érhető tetten, ugyanakkor ennek a két évnek a '48/'49-es megemlékezéseire már határozottan rányomta bélyegét a baloldali politikai erők térnyerése. Rajk László belügyminiszter 1947. márciusi ünnepi beszédében immár nyíltan fogalmazott: „Amíg a nép az ország újjáépítésén dolgozott, az úri Magyarország otthon maradt képviselői összeesküvést szőttek a demokrácia megdöntésére. Egykori uraink felfordulást és polgárháborút akarnak, hogy visszaállítsák azt, amit ők a Horthy-rendszer jogfolytonosságának neveznek. Ebben az országban csak egyféle jogfolytonosságról beszélhetünk: Budai Nagy Antal mezítlábas jobbágyainak, Dózsa György szabadságharcos parasztjainak, Rákóczi kurucainak, 1848 szabadságharcosainak, 1918–19 hős halottainak a szabad, demokratikus Magyarországért folytatott küzdelmének jogfolytonosságáról. Teljes éberséggel védekezünk a belső ellenséggel szemben. /.../ Ezen az ünnepen fogadjuk, hogy méltók leszünk szabadságharcos őseinkhez. Aki utunkat állja, arra megsemmisítés vár!”⁵ Rákosi Mátyás a kommunista párt főtitkára pedig visszaemlékezéseiben is sejtette: ezen év ünnepi rendezvényeit a baloldali erők arra használták, hogy nyíltan meghirdessék a harcot a kisgazdapárt szétverésére.⁶ 1947 azonban már a felkészülés éve is volt: a kommunista párt a hatalom átvételét, az egypártrendszer kialakítását célozta meg, s ehhez hatékony „segédeszköznek” tűnt 1848 centenáriuma.⁷ A Magyar Kommunista Párt ideológusára, Révai Józsefre várt az a „nemes” feladat, hogy átértelmezze, a korhoz igazítsa a forradalom és szabadságharc történetét, megkeresse az aktuális üzeneteket.⁸ A centenáriumi ünnepek előkészítését, a propaganda és szervezőmunka elvégzését a párt ifjúsági szervezetére, a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetségre bízta, a Szabad Nép, a párt lapja pedig egyrészt a „szócső” szerepét töltötte be, másrészt eszköze volt a nyomtatott propagandának. Az előkészületek már világosan jelezték: a berendezkedni akaró új hatalom ki akarja sajátítani '48-at, mert önmagát annak egyedüli örökösének és folyta-

---

⁴ Gyarmati 54–58.

⁵ Közli Gyarmati 97–98.

⁶ Rákosi Mátyás: Visszaemlékezések. 1940–1956. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket készítette Baráth Magdolna, Feitl István, Gyarmati György, Palasik Mária, Sipos Levente, Szűcs László, T. Varga György. Budapest, 1997. /a továbbiakban Rákosi/ I. kötet 462–463.

⁷ A centenáriumi év eseményeinek szemléletes, forrásorientált összefoglalását adja Gerő András: Az államosított forradalom. 1848 centenáriuma. Budapest, 1998. /a továbbiakban Gerő/, illetve Szabó Róbert: Politikai propaganda és történelmi ünnep. Történelmi Szemle, 1998. 3–4. szám.

⁸ Irányelvek. A centenárium megünneplésére kidolgozta a Történelmi Emlékbizottság megbízásából Révai József. Közli Révai József: 48 útján. Budapest, 1948. /a továbbiakban Révai/ 64–75.

tójának tartja. Ez pedig azt is jelentette, hogy minden más értelmezési és ünneplési lehetőséget – akár erővel is – csírájában kíván elfojtani.

Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy a kommunista párt az emlékezést a szociális helyzet javítására is fel kívánta használni, hiszen ezekben igen komoly propagandalehetőség rejtett. Rajk László belügyminiszter pl. 1948. február 19-én rendeletet bocsátott ki az „1848 százéves évfordulójának megörökítésére emlékművek készítése tárgyában”. Ebben helyeselte, hogy a falvak, városok emlékművek, emléktáblák avatásával emelik a centenáriumi év fényét, majd a következőkre hívta fel a figyelmet: „Sajnálattal értesültem azonban arról is, hogy egyes városok és községek a szűkre szabott anyagi lehetőségek miatt a centenárium emlékére Petőfinek és a szabadságharc más nagy alakjainak művészileg gyenge kivitelű szobrot vagy más emlékművet szándékoznak állítani.” E helyett a belügyminiszter olyan emlékhely állítását javasolta, „amely a gyakorlati életbe is beleviszi 1848 szellemének hagyományait és egyben az ország újjáépítésébe is beilleszkedik, illetve fontos szociális problémák megoldását szolgálja. Így például – figyelembe véve, hogy az ország ivóvíz-ellátása nem kielégítő – a centenáriumi megemlékezést rossz ivóvízű helyeken igen helyes lenne artézi vagy más mélyfúrású kút létesítésével kifejezni. A tehetősebb közületek az ilyen kutakat márványlappal láthatják el. A kutat Petőfiről, Kossuthról, Bemről, Damjanichról vagy a szabadságharc más nagy vezéralakjairól nevezhetnék el. Ily módon a helyi társadalom tudatában annak emléke, akiről a kutat elnevezték, mindörökre összekapcsolódnék a jó ivóvízforrás nyújtotta jótéteténnyel. Ehhez hasonlóan kultúrházak, gyermekotthonok, kórházak, sportpályák, közművek és hasonló intézmények felállítása és az előbb elmondottakhoz hasonló módon történő megjelölése is igen megfelelő és méltó megemlékezés lenne a szabadságharc eszméire.”⁹

1948 eseményei, az egész éves ünnepfolyam a kommunista akarat és erő megnyilvánulásának jegyében teltek el. Az emlékév során három jól körülírható szándék figyelhető meg a Szabad Népben megjelent írásokban és ünnepi szónoklatokban: el akarták hitetni az emberekkel, hogy Kossuth, Táncsics és Petőfi örökségét a kommunista mozgalom tudja csak hitelesen beteljesíteni; ehhez kapcsolódó gyakorlati példákon keresztül be kívánták mutatni a mozgalom kivételes erejét; minden más politikai hangot és törekvést úgy tüntettek fel, mint ’48 örökségének meggyalázóját.

Az ideológiai alapvetés szilárdságát Rákosi Mátyásnak a Szabad Népben megjelent újévi nyilatkozata indította el. Arra az újságírói kérdésre, hogy mit vár az 1948-as esztendőtlől, többek között a következőket válaszolta: „A jövő év első felére mély benyomást fog gyakorolni az 1848-as forradalom centenáriumának megünneplése. A magyar nép az elmúlt száz esztendő alatt most van először abban a hely-

---

⁹ Budapest Főváros Levéltára, XXI. 508. 3682/48.; Lásd még Póto János: Az emlékezés helyei. Emlékművek és politika. Budapest, 2003. 140–141.

zetben, hogy valóra váltsa azokat az eszméket, amelyeket az 1848-as forradalom zászlóira tűzött. Ennek a felismerésnek kétségkívül meglesz egész demokráciánkat erősítő hatása. Bizonyos, hogy erősödni fog a munkáségység. /.../ Még többet kell tanulnunk, még többet kell szolgálnunk a magyar népet. Es még következetesebben, szívósabban kell harcolnunk a reakció, a régi úri rend maradványaival szemben. Az 1848-as centenáriumot pedig használjuk fel arra, hogy tettekkel igazoljuk, hogy a magyar demokrácián belül mi vagyunk azok, akik legkövetkezetesebben és legeredményesebben váltjuk valóra Kossuth, Petőfi és Táncsics eszményeit és vágyait: a szabad, erős, virágzó, népi Magyarország megteremtését!”¹⁰

Január 10-én, az MKP funkcionáriusainak országos értekezletén Rákosi beszámolójában, amely a „Tiéd az ország – magadnak építéd” hangzatos és üzenetértékű címet viselte, még határozottabban fogalmazott: „A magyar demokrácia és benne pártunk az 1948-as centenáris év kezdetén bizalommal tekint a jövőbe. Száz év óta először történik meg, hogy a magyar dolgozó nép meg tudja valósítani és tovább tudja fejleszteni mindazokat a célokat és eszméket, amelyeket Kossuth, Petőfi, Táncsics és az 1848-as haladó magyar nép maga elé tűzött.”¹¹

Az örökség lényegét, 1848 üzenetét a párt ideológusa Révai József írta körül a kizárólagosság igényével. Révai abból indult ki, hogy Bocskai, Thököly és Rákóczi mozgalmi a nemzeti függetlenség megteremtését tűzték ugyan zászlóikra, de ez alatt nemesi szabadságot értettek, hiszen az „érdekegyesítés”, vagyis „a parasztság érdekeltetése a haza védelmében, nemzeti osztállyá emelése fel sem merült”. 1848-ban azonban ez „az események egyik döntő mozzgatá erejévé lett”. Ugyancsak 1848-ban fordult elő először, hogy a nemzeti függetlenség ügye összekapcsolódott „az ország önálló gazdasági, elsősorban ipari fejlődésének programjával”. Ezek következménye, hogy „a magyar szabadságharcok százados történetében első ízben léptek fel demokratikus népi erők önálló tényezőként, gyakoroltak komoly, sokszor döntő befolyást az események menetére, hirdettek programot a napirenden lévő kérdések radikális megoldását követelve”. Gondolatmenetének harmadik tartópillére pedig az volt, hogy 1848-ban vált először a magyar függetlenség ügye „egy nagy, európai demokratikus népmozgalom szerves részévé”. „Rákóczi Ferenc a magyar szabadság érdekében csak dinasztáikkal szövetkezhetett, Kossuth Lajos már tudta és tudatosan vallotta, hogy a magyar szabadságharc Európa szabadságáért is folyt.” Ezen örökség

---

¹⁰ Szabad Nép, 1848. január 1.

¹¹ Lásd Rákosi 463.; A konferencia célját így határozta meg Rákosi: „...célja kettős volt: tudatosítani a dolgozó nép előtt azokat az alapvető strukturális változtatásokat, amelyek a választások óta létrejöttek, s meggyorsítani azt a folyamatot, mely a jobboldali szociáldemokraták, a reakció utolsó szervezett erejét volt hivatott felszámolni”. U. o. 460.

1848 három kiemelkedő személyiségének munkásságából, gondolatiságából adódik össze.

Az első Kossuth Lajos, aki 1848-ban nemcsak a liberális reformnemesség vezére volt, hanem a nemzet vezére, „a forradalomban, a polgári átalakulásban, a nemzeti függetlenség kivívásában érdekelt valamennyi osztály egységének, a szabadságért felkelt magyarság nemzeti összefogásának megszemélyesítője”. Kossuth „túl tudott lépni osztályának korlátain és össze mert fogni a népi erővel”, ezért válhatott a szabadságharc lelkévé, „Dantonjává és Carnot-jává”.

A magyar parasztságnak mégsem Kossuth, hanem Táncsics Mihály volt a vezére, aki hangot adott a jobbágyfelszabadítás mértékével és megvalósításával elégedetlen paraszti tömegek kívánságainak. Ő azonban egyoldalúan csak a jobbágyok szemszögéből vizsgálta az eseményeket, nem tekintette át a szabadságharc minden problémáját, nem is tudott átfogó programot adni a nemzetnek. Ennek elkerülhetetlen következménye lett elszigetelődése, amiben azonban évszázados tanulság rejlik: „a parasztság forradalmi vágyai és követelései egymagukban még nem elegendők ahhoz, hogy az egész nemzet vezetésében részt tudjon venni”, vagyis ha „egy forradalmi városi osztály szövetsége és vezetése nélkül a parasztság a maga erejére van utalva, nem ér el eredményt”.

A harmadik korszakos gondolkodó és cselekvő pedig Petőfi Sándor volt, a demokratikus népi radikalizmus megszemélyesítője. Az ő programja „a nemzeti szabadságharc és a belső megújulás teljes összekapcsolása volt”. Politikájának bázisát a városi néptömegekben kereste, ez azonban még gyenge volt a 19. század közepének Magyarországon. „A budapesti céhlegények és a márciusi ifjúság nem adott elég erőt 1848 jakobinus balszárnyának ahhoz, hogy kiharcolja a forradalom nemesi vezetésének felváltását népi vezetéssel.” A városi /pesti/ mozgalom hibája volt ugyanakkor az is, hogy nem karolta fel következetesen a jobbágyköveteléseket, aminek következtében a „városi és a paraszti radikalizmus elszigetelődött egymástól”.

S hogy mindenki számára egyértelmű legyen, Révai összegzést is adott: Kossuth Lajos öröksége „a nemzeti függetlenséghez való ragaszkodás mindhalálig”, Petőfié a demokratikus következetesség és kérlelhetetlenség „a nép belső és külső ellenségeivel szemben”, Táncsicsé „hűsége osztályához, a parasztsághoz”.

„Így lesz Kossuth, Petőfi, Táncsics örökségéből, ellentéteik dacára, útjaik kereszteződése ellenére: egységes és közös nemzeti örökség. Száz esztendő telt el, míg Kossuth, Petőfi, Táncsics örökségének gazdái akadtak. Száz évig sóvárogta a nemzet, hogy visszatérhessen az ő útjukra.” Az örökös természetesen a kommunista mozgalom, amely felvállalta '48-at, okult tapasztalataiból, s ezért túl is ment rajta. Új értelmet adott a nemzeti egységnek: kiszorította abból a régi uralkodó osztályokat, a reakciós nagybirtokosokat és tőkéseket, s ezzel megakadályozták a nemzeti

egység felbomlását. A nemzeti egység Révai értelmezésében már csak a dolgozó osztályokat foglalhatja magába.¹²

E logikára épült az Irányelvek gondolatisága is, azzal a különbséggel, hogy a kiinduló tézis szemérmetlen nyíltsággal fogalmazta meg a centenáriumi év küldetését. „Az 1848-as magyar forradalom 100 éves évfordulójának megünneplésénél abból kell kiindulni, hogy a megemlékezésnek nem szabad pusztán történeti visszaemlékezésnek lennie, hanem a történeti megemlékezést szervesen össze kell kapcsolni a nemzet mai feladataival. Másrészt a mai feladatok hangsúlyozásának nem szabad külsőlegesen történnie, hanem úgy, hogy a 48-as forradalom történeti szerepét, szereplőinek nagyságát, a magyar nép tetteinek jelentőségét az emberi haladás érdekében, valóban kidomborítsák. A magyar nemzet nagy történeti múltját kell felidézniünk, de úgy, hogy a dicső hagyományok életre keltésével mozgósítsuk a népet a mai, nem kevésbé nagy feladatok megoldására. 48-nak úgy kell szerepelnie, mint a magyar népi demokrácia előfutárjának, történeti előzménynek, melynek művét a magyar nép, a magyar demokrácia folytatja és betetőzi. Legyünk méltók 48 szelleméhez, tanuljunk 48-ból, kerüljük el 48 hibáit, folytassuk és tetőzzük be 48 művét; ezeknek a jelszavaknak a jegyében kell megünnepelni a centenáriumot.”¹³

Ezen a Révai által kitaposott ideológiai ösvényen haladtak ezt követően a '48-ról megnyilatkozó baloldali gondolkodók, politikusok, publicisták. Gimes Miklós a Szabad Népből megjelent írásában pl. még harciasabb hangokat ütött meg. A kossuthi örökségről elmélkedve annak lényegét így foglalta össze: „A nemzeti függetlenség mindenek felett. Ez az a kérdés, amelyben Kossuth nem ismert alkut – mi sem ismerünk. Helyzetünk persze ebből a szempontból is hasonlíthatatlanul kedvezőbb ma, mint 100 esztendővel ezelőtt volt. Kedvezőbb, mert erősebbek vagyunk, mert népünk szabadabb, mert a belső felszabadulásnak és a függetlenség védelmének vezető ereje a munkásosztály. Kedvezőbb a helyzetünk, mert kedvezőbb a béke és a haladás erőinek a világpolitikai helyzete, mert ezek az erők, élükön a Szovjetunióval hatalmasabbak, mint az imperializmus, a nemzetközi reakció erői. /.../ De Kossuth politikai örökségének lényegéhez az is hozzátartozik, hogy a nemzeti függetlenség védelme csak a nép kezében van jó helyen”.¹⁴

Mód Aladár az eddigieknél is didaktikusabban szinte pontokba szedve próbálta az emberekben tudatosítani Kossuth tanítását. „Mire tanít bennünket ez a politika?” – tette fel a közel sem költői kérdést a szerző. „Először arra, hogy az ország önálló és szabad fejlődésének feltételeit csak a nemzeti összefogás, a nemzeti egység útján

---

¹² Révai József Kossuth, Petőfi, Táncsics öröksége című írását lásd Száz év a szabadságért. Negyvennyolctól negyvennyolcig. Budapest, 1948. 81–87. /a továbbiakban Száz év.../

¹³ Révai 64.

¹⁴ Gimes Miklós: Kossuth és a függetlenség. Szabad Nép, 1948. szeptember 19.

lehet megteremteni.” Kossuth 1848-ban képes volt ezt átmenetileg létrehozni, de a birtokos nemesség – mint az egység vezető ereje – megakadályozta „a nép egészének mozgósítását a nemzet szabadságáért”. Ez a veszély természetesen már nem áll fenn, hiszen most a dolgozó osztályok, a munkásság és a parasztság az egység élcsapatai. „Másodszor arra tanít bennünket Kossuth politikája, hogy a demokratikus nemzeti összefogást csak a reakció, a megalkuvók, a ’fontolva haladók’ és az ingadozók elleni következetes harcban lehet szilárdná kovácsolni.” A forradalom és szabadságharc időszakában Kossuth megpróbálta ugyan mozgósítani a népet, a parasztság azonban nem volt elég erős és önálló ahhoz, hogy leváltsa a nemesi kormányzatot és közigazgatást. Napjainkban azonban – figyelmeztetett Mód határozottan – „a demokratikus politika a munkások és parasztok szövetségében, a dolgozó osztályok mozgósításában” megtalálja a hatásos ellenszert az ellenséggel szemben. „Harmadszor arra tanít bennünket Kossuth politikája, hogy a földművelő nép gazdasági gyarapodását is csak az ipari termelés fejlesztése által lehet biztosítani.” Kossuth is tudta, hogy a jobbágyfelszabadítás csak az első lépés, a felemelkedés elengedhetetlen feltétele azonban a magyar ipar megteremtése. Ez az utódok kötelessége immár, hiszen „eszközök, korszerű felszerelés, ipari segítség és a termelés átszervezése nélkül a több mint nyolcvan százalékból 6–8 holdas kisgazdaságok nem biztosíthatják a falvak népének gazdasági gyarapodását, társadalmi és műveltségbeli felemelkedését”. „Végül negyedszer arra tanít bennünket Kossuth politikája, hogy a magyar nép a maga szabadságát és boldogulását csak a többi dunai népekkel való testvéri megegyezés és együttműködés útján érheti el.” 1848/49-ben magunkra maradtunk, ellenséges környezetben próbáltuk szabadságunkat kivívni. Fel kell tehát számolni a Duna mentén élő népek örökös viszálykodását, hogy a térség „az örökös háborúságnak földjéből a béke és a biztonság bástyájává, az itt élő népek szabad és békés otthonává váljék”.¹⁵

A megemlékezések csúcspontja az 1948. március 15-i budapesti nagy tömeggyűlés volt, melyen Rákosi mondta az ünnepi beszédet. Ezt a következő Kossuthtól vett idézettel kezdte: „Vannak helyzetek, midőn egy nemzetnél... semmi sem fontosabb, mint az emlékezet”. Ezután hosszan ecsetelte, hogy a népi demokráciát hogyan építették a 48-as honvédek unokái véres verejtékükkel, miként távolították el a romba dőlt gyárakból életük feláldozásával az aknákat, rongyos ruhákban faggyal és hőséggel dacolva miként építették fel a felrobbantott hidakat. Munkájuk „gyümölcse”, hogy a 48-as szabadságeszmék továbbfejlesztéseként megkezdődött a „nagyüzemek, bányák, bankok államosítása, melynek eredményeképpen a munka termelvénye nem a kapzsi tőkésnek profitját növeli többé, hanem a közösség érdekeit szolgálja”. „Száz

---

¹⁵ Mód Aladár: Az új magyar köztársaság és Kossuth tanítása. Közli Száz év...313–316.

esztendeje Kossuth azt hirdette: 'Most a nép maga lett ura önsorsának'. Ma a magyar népi demokrácia jelszava: 'Tiéd az ország, magadnak építed'.¹⁶

Az ideológiai alapokat természetesen konkrét tényekkel, beszámolókkal, sikerekkel lehetett és kellett megerősíteni. A párt szócsöveiben tehát szinte egymást érték az ilyen tartalmú „spontán” tudósítások. Ármány András rendőr őrmester március 15-én megjelent írásában hosszan ecsetelte, hogy miként valósult meg gyermekkori álma. Disznópásztor volt – napi két kilogramm búzáért – mesze a várostól, ahová soha sem tudott beutazni, mivel az intéző nem engedte és pénze sem volt rá. Nem tanulhatott, az „ünnepnap is olyan szürke volt, mint a hétköznap”. A felszabadulás hozott gyökeres változást az életében: „nyugodtan tanulok, hiszen tudom, hogy megvan az értelme. /.../ S látom a tanfolyamon is a felszabadulás jelentőségét. Úgy bánnak velem, mint emberrel, s embernek is néznek. /.../ A felszabadulás tette azt lehetővé, hogy a munkások, parasztek számára megnyílt a Rendőrákadémia, hogy a munkások, parasztek rendőrtisztek lehessenek. /.../ A centenáriumi év lehetővé tette, hogy minden bajtárs a végrehajtó szolgálatot ellátó csoportból a tisztvi vizsga sikeres letétele után a hatósági szolgálatot ellátók csoportjába kerüljön. /.../ Ezért küzdöttek a mi nagy elődeink, Petőfi, Kossuth, Táncsics száz esztendővel ezelőtt, ezeket hozta számunkra a felszabadulás, ezeket az eredményeket ünnepeljük most 1948. március 15-én.”¹⁷

A Magyar Rendőr február 15-i számában arról tudósított, hogy Budapest főkapitánya, Münnich Ferenc altábornagy felkereste Pesterzsébeten Petőfi Sándor „egyetlen életben lévő vérszerinti” rokonát, Baltazárné Hruz Margitot, kinek lakása „egy kertes ház sarkában álló düledező viskó”. A nyomorúságos körülmények között élő asszonyhoz másnap már kimentek a rendőrségi iparosok, „s a tegnap még düledező házikót helyrehozták, kicsinosították, s ezenfelül Münnich bajtárs 500 forint kézpénzt is adományozott” a kései rokonnak. „Mindezt azért tartjuk fontosnak megírni, mert büszkéek vagyunk, hogy testületünk ilyen formában is kifejezi ragaszkodását Petőfi emlékéhez.”¹⁸

A Fehérvári Kis Újság lelkesen tudósította olvasóit arról, hogy „a Szovjetunió kormánya a közelgő centenáris ünnepek alkalmából soron kívül hazabocsátotta Batthyány Bálint hadnagy, polgárdi lakost, gróf Batthyány Lajosnak, az első magyar

---

¹⁶ Rákosi 490–491. Április 4-én Sárospatakon a Kommunista Párt nagygyűlésén ismét azt sulykolta hallgatóiba, hogy „népünk nemcsak hódolattal emlékszik vissza nemzetünk nagyjainak, Kossuthnak, Petőfinek, Táncsicsnak a munkájára, de a mostani demokráciát a 48-as ősök jogos utódjának és nagy művük becsületos folytatójának tekinti”. U. o. 497.

¹⁷ Március 15. címet viselő írását lásd a Magyar Rendőr 1948. március 15-i számában. Közli Gerő 55–56.

¹⁸ Magyar Rendőr, 1948. február 15-i szám, közli Gerő 171.

kormány miniszterelnökének leszármazottját”. A hadnagy jó egészségben érkezett meg Debrecenbe, ahonnan már haza is térhetett.¹⁹

Természetesen a centenáriumi évének fényét emelni lehetett különböző felhívásokkal, felajánlásokkal is. Pest megyében pl. összeírták az írástudatlanokat, s vállalták, hogy szeptembertől december végéig tanfolyamokon tanítják meg számukra a betűvetést.²⁰

Ennél lényegesebb, s nagyobb politikai jelentőséggel bírt a Szakszervezeti Tanács által meghirdetett centenáriumi országos munkaverseny, melyet „az ország legnagyobb nehézipari üzemének, a Nehézipari Központ kötelékébe tartozó csepeli Weiss Manfréd gyárnak dolgozói, akik hazánk újjáépítésének hős harcosai” kezdeményeztek. „Nemes versengéssel előre a hároméves terv győzelméért!” – szólt az öntudatos refrén minden dolgozóhoz. A Szabad Nép március 11-i számában már a tömeges csatlakozásról tudósított. A Ganz Hajógyár, a lágymányosi Goldberger gyár, a Mogyórt fogaskerékgyár, az ajkai Timföldgyár dolgozói „tántoríthatatlan hittel”, „izzó lelkesedéssel” tettek hitet amellett, hogy a nemes versengéssel 1848 méltó örökösei kívánnak lenni.²¹

Komoly propagandaértékkel bírt az ekkor alapított Kossuth-díj első átadásáról szóló tudósítás is. Ez azt hivatott tudatosítani az olvasókban, hogy az új hatalom tökéletesen megvalósítja a nemzeti egységet, s ezt reprezentálja a díjazottak névsora is. A köztársasági palota márványtermében „csoportok alakulnak. Emitt Bajor Gizi beszélget Varga Balázs ormospusztai bányással, amott Rákosi elvtárs fog éppen kezét Ambrus Terézzel, a csepeli WM fiatal gépmunkásnőjével. Bayer Oszkár vasesztergályost, a Diósgyőri Vasgyár háromszoros munkahősét Gerő Ernő, Rajk László és Major Tamás elvtárs veszi körül. A nagy halottak emlékdíjáért Bartók Béla fia, Derkovits özvegye, József Attila nővére és Somogyi Imre özvegye jött el. Öveges József pap-tanár textilgyári rohammunkásnők csoportjában várja a díjkiosztást, a nagybajuszú Molnár György tiszakürti újgazda, paraszttársainak arról beszél, hogyan termelt a nagy szárazság ellenére 42 mázsa búzát két hold földön”.²²

A diósgyőri munkások kultúrlapja novemberben arról értesített mindenkit, hogy december 4-én a vasgyári színjátszók mutatják majd be Barát Endre éppen befejezett történelmi színművét, melynek főhőse „a magyar parasztság és magyar munkásság legnagyobb alakja” Táncsics Mihály, címe pedig „Lobog a mécses”. A darabot a

---

¹⁹ Fehérvári Kis Újság, 1848. március 12-i szám, közli Gerő 175–176.

²⁰ „Nem lesz analfabéta a centenáriumi és végére Pest megyében” – olvashatjuk a Szabad Nép 1948. július 6-i számában.

²¹ A centenáriumi munkaverseny előzményeire lásd a Népszava 1948. március 5-i számát, a Szakszervezeti Tanács felhívására és országos visszhangjára pedig a Szabad Nép 1948. március 11-i számát.

²² A beszámoló a Szabad Nép 1948. március 17-i számában jelent meg, közli Gerő 108–109.

Nemzeti Színház is műsorra tűzi, de az ősbemutató – Major Tamás igazgató beleegyezésével – a város felszabadulásának ünnepén Diósgyőrben lesz, s így „az ünnepség országos jelentőségű eseménnyé nő”.²³

A Szabad Nép természetesen útmutatót is adott a bizonytalankodó elvtársaknak. Szentmártonkátáról kért irányadást Podgorsek Károly arról, hogy március 15-én csak a nemzeti színű zászlót lehet-e használni a kivonuláskor, avagy a vöröset is? „...én ragaszkodom a vörös zászlóhoz is, mert szerintem a nemzeti és a vörös zászló együtt jelenti a demokráciát” – írta öntudatosan a kérdező. A válasz Petőfi idézettel sűrűn teletűzdelt helyeslés volt. „Igaza van, kedves Podgorsek elvtárs, a magyar szabadság ünnepén egymás mellett a helye a nemzeti színű és a vörös lobogónak. Már száz évvel ezelőtt is így volt ez. /.../ A márciusi forradalom egyik nagy tette a 'vörös republikánusnak', Táncsicsnak kiszabadítása volt. Petőfi, Vasvári, Perczel Mór, a márciusi fiatalok a nemzeti szín mellé vörös tollat tűztek kalapjukra.” A történelmi érvelést aktuálpolitikaival egészítette ki a választ megfogalmazó Betlen Oszkár: ez a két lobogó immár elválaszthatatlan egymástól, hiszen a magyar nemzet ügyét nem lehet különválasztani a haladás ügyétől. „A két lobogó együtt azt hirdeti, hogy ez az ország végre a nép országa lett. A népé, amely maga földjén dolgozik, maga igazgatja gyárait, és maga vezeti országát a szocializmus útjára. Piros arccal és piros zászlókkal.”²⁴

1948. április 4-én a Szovjetunió ünnepélyes keretek között adta vissza a világosi fegyverletételnél zsákmányolt honvédzászlókat. Az esemény lehetőséget teremtett arra is, hogy összekapcsolják 1848 emlékét a hazánkat felszabadító szovjet hadsereg iránt megnyilvánuló hálával. Révai József a Szabad Népben megjelent írásában a következő ívet rajzolta meg: „Eddig az április 4-iki évfordulókon okunk volt túlnyomóan azt hangsúlyozni, és népünk emlékezetébe idézni, hogy szabadságunkat és függetlenségünket ajándékba kaptuk a Szovjetuniótól. A harmadik évfordulón okunk és jogunk van mást is hangsúlyozni. Szabadságot és függetlenséget – a szó igazi értelmében – nem is lehet ajándékba kapni. Az a nép, melyben legalább nem szunnyadnak a szabadság és függetlenség megtartására, kiépítésére és megszilárdítására alkalmas és érett belső erők, hiába kapja őket 'ajándékba'. Csak a szabadság és függetlenség lehetőségét lehet ajándékba kapni, a lehetőséget valósággá változtatni minden népnek magának kell. Demokráciánk hároméves fejlődésének talán legnagyobb eredménye, hogy bebizonyítottuk a magunk és a világ számára, hogy íme, érettek voltunk a szabadságra és a függetlenségre, hogy ezúttal nem késtünk el, mint annyiszor történelmünkben. És a hála a felszabadító Szovjetunió iránt lassan átalakul hálává azért, hogy alkalmat adott a magyar népnek a próba kiállítására. Demokratikus

---

²³ Diósgyőri Munkás Kultúrelőnk, 1948. november 19-i szám, közli Gerő 93–94.

²⁴ Válaszlevél Szentmártonkátára, Szabad Nép, 1948. március 11.

átalakulásunkra kétségkívül a Szovjetunió adta a külső lökést, mint ahogy 1848-ban is külső lökés indította el az akkori magyar átalakulást.²⁵

Az ünnepi megemlékezéseket természetesen felhasználták arra is, hogy „üssenek” az ellenségén, legyen az akár a klerikális reakció, akár a még nyomokban fellelhető polgári demokratikus elveket valló szűk elit. Andics Erzsébet írásában határozottan fogalmazott: az egyházi reakció ideálja a tudatlan, hívó ember, aki kiszolgáltattott a természet és a társadalom törvényeivel szemben. Gyűlöli a történelemtudományt is, hiszen az bebizonyította, hogy történelmünk során a főpapság szinte mindig az idegen elnyomók fő támasza volt. „A magyar ifjúság most az első választás előtt áll, hogy kivel akar együtt menetelni? Kollonich hagyományait akarja-e folytatni, Hám Jánosokkal és Bangha páterekkel akar-e együtt menni? Mindszentyt akarja-e követni, vagy pedig Rákosit, Kossuthot, Eötvöst, Arany Jánost és Adyt?”²⁶ A Veszprém megyei „Tokod-Atáron a centenáriumi emlékmű avatásánál Rác János gimnáziumi tanár beszédében kijelentette: Mindszenty célja ma ugyanaz, mint 1848-ban a házaárló Hám érseké”.²⁷

A kommunista párt vezető politikusainak megnyilvánulásaitól és a baloldali publicisztika hangvételétől lényegesen eltért az Országgyűlés elnökének, Nagy Imrének ünnepi beszéde, helyzetértékelése. A bolsevik frazeológia természetesen tőle sem állt távol, de megemlékezésében éles hangsúlybéli különbségek fedezhetők fel. Beszédének nagy része valóban a száz évvel korábbi események méltatása volt, s a szabadságharc vezető személyiségeinek történelmi érdemeit hangsúlyozta. Míg Rákosi, Révai és a kommunista vezető elit ünnepi szónoklatai azt bizonygatták, hogy 1848/49-et ők emelik történelmi magasságba, ők teszik „nagygyá” az elődöket, Nagy Imre azt sugallta: Kossuthéknak köszönhető, hogy van mit folytatni. Másrészt Rákosiék leszűkítették 1848/49-et Kossuthra, Petőfira és Táncsicsra, rangsorolták a forradalom és szabadságharc politikai garnitúráját, ezzel szemben Nagy Imre melléjük emelte a márciusi ifjakat, a honvédsereg tábornokait és tisztjeit, a forradalmi nép egyszerű katonáit, akik saját feladatuk elvégzésével szintén „nagy emberek voltak, méltók a nagy idők nagy eszméihez”. Záró mondatai pedig szinte istenkísértés számba mentek, hiszen nem Sztálinhoz és a Vörös Hadsereghez fohászzkodott segítségért, hanem a Himnusz soraival zárt: „Isten áldd meg a magyart, jó kedvvel, bőszéggel!”²⁸

---

²⁵ Révai József: A visszakapott zászlók. Szabad Nép, 1948. április 4. Részleteket közöl belőle Gerő 178.

²⁶ Andics Erzsébet írását lásd a Március Tizenötödike 1948. október 15-i számában. Részleteiben közli Gerő 256–257.

²⁷ Népszava, 1948. november 4.

²⁸ Beszédének teljes szövegét lásd Nagy Imre: Egy évtized. Válogatott beszédek és írások. Budapest, 1954. II. kötet 5–12.

Ha végigtekintünk 1948/49 centenáriumi ünnepeinek hosszú során, azok szinte kivétel nélkül magukon hordozzák a nyilvánvaló szándékot: népszerűsíteni kell a kommunista párt programját, be kell bizonyítani, hogy ez a politikai erő a '48-as eszmék egyedül méltó örököse és folytatója. Mindenki más meg akarja gyalázni, meg akarja hamisítani Kossuth, Táncsics és Petőfi örökségét, vagyis nemzetietlen, eltiporni való ellenség. Ugyanakkor szembetűnő az is, hogy 1848 kisajátítása csak és kizárólag úgy volt lehetséges, ha meghamisították. S ebből következik, hogy a történelmi évforduló csak eszköz volt a baloldali erők kezében, hosszú távon nem számítottak/számíthattak rá. Ez természetes is, hiszen 1848 talán legfontosabb alapdokumentuma a 12 pont. Ha ezeket a Rákosi korszak bármely évében elővették és felolvasták, riasztó volt az ellentét annak szellemisége és az „örökösök” által megvalósított gyakorlat között. Érthető tehát, hogy 1951-ben minisztertanácsi rendelet mondta ki: „Március hó 15. napja rendes munkanap”.

Ugyanezzel a dilemmával nézett szembe a Kádár-korszak is 1956 után: 1848 a nemzet számára élő ünnep, aktuális üzenetekkel, a rendszer által megoldhatatlan feladatokkal. A megoldás talán a dualizmus kori hatalmi elit által sugallthoz állt a legközelebb. Mértéktartóan hallgatni kell róla, és lehetőség szerint feloldani a munkásmozgalom évszázados küzdelmében. Így „találták fel” a Forradalmi Ifjúági Napok ünnepfolyamát, kötötték csokorba március 15-ét, március 21-ét és április 4-ét. Az üzenetet így summázhatjuk: az eszme, amit Petőfiék megálmodtak, Kun Bélának 1919-ben rövid időre győzelemre vittek, azt hosszú távon megvalósítani csak azért tudtuk és tudjuk, mert hazánkat a dicsőséges szovjet csapatok szabadították fel. Hamis volt az ünnep hatalmi logikája, hamis volt az ünnep körítése, Kossuth, Petőfi és Táncsics arra vártak, hogy kiszabadítsák őket a szellemi börtönből.

„Feier“ im Dienste der Machtübernahme
(Hundertjährige Gedenkfeier in Ungarn 1948)

Die Erinnerung an 1848/49 hatte sich ins Gedächtnis der ungarischen Nation tief eingepägt. Aus den Ereignissen der anderthalb Jahre sind solche **Kulten und Mythen** entstanden, die erleichtert haben, den Schock der Niederlage zu ertragen, und die für die Menschen späterer Zeitalter als Träger der Träume nach Freiheit erscheinen konnten. Die politischen Mächte des 20. Jahrhunderts wollten aber eindeutig die Kraft benutzen, die in diesen steckt. Am deutlichsten und mit dem Anspruch auf Alleinigkeit hat die kommunistische politische Elite ab 1947/48 den 15. März missbraucht. 1948 war das Jahr der hundertjährigen Gedenkfeiern, aber mit der Einigung der kommunistischen und der sozialdemokratischen Parteien entstand in dem selben Jahr das Einparteiensystem. Damit wurden die Gedenkfeiern in den Dienst der Machtübernahme gestellt. Die linke Elite wollte ohne Zweifel beweisen, dass nur sie die würdigen Erben von 1848 sein können, nur sie können Kossuth und seine Zeitgenossen dazu berufend feiern. Der ideologische Hintergrund der Feier wurde von József Révai geschaffen und die Zeitung „Szabad Nép“ („Freies Volk“) wurde zum Schauplatz der Propaganda. Nach Révai ergibt sich die Erbe von 1848 aus den Arbeiten und Gedanken von Lajos Kossuth, Sándor Petöfi und Mihály Táncsics. Die Nachricht von Kossuth sei, dass man auf die Unabhängigkeit bis zum letzten besteht, die von Petöfi das schlüssige demokratische Denken und die von Táncsics das treue Beharren auf seine eigene Klasse der Bauern. Nach Mátyás Rákosi kann man die Tatsache, dass die Macht an das Volk übergegangen ist, als ein Erfolg bewerten, der die Verwirklichung des Zieles des Freiheitskampfes bedeutet. Er formulierte als Parole: „Das Land ist deins, du baust es für dich auf!“ Es ist typisch, dass der Kossuth-Preis zuerst am 15. März 1948. überreicht wurde. Die Zeitung „Szabad Nép“ hat sämtliche Berichte darüber veröffentlicht, wie die linke Seite den „grossen Traum“ der Nation aus 1848 erfüllt und verwirklicht hat.